

Zapiski

Slovensko slovstvo

Miran Jarc: *Človek in noč*. 1927. Samozaložba. — Tiskala Tiskarna Merkur. Lesorezi Božidarja Jakca.

Na koncu te pesniške zbirke je pristavljena opomba: Pesmi so iz let 1917—1925. Ta opomba je migljaj in opozorilo bravcu, da naj pesmi motri z r a z v o j n e g a stališča. In dejansko je princip, po katerem je zbirka urejena, osebno historični in ne morda princip vsebinske zaokroženosti ali notranje in zunanje arhitektonike. V ureditvi zbirke je torej uveljavljen princip dinamičnosti, rasti — v nasprotju s principom statičnosti. Osebno-duševno dogajanje je gledano razvojno-organično, kar je izraz sodobnega mišljenja sploh in je torej značilno tudi s tega stališča. Vendar o tem le mimogrede, opozoriti hočem marveč na nekaj drugega, kar je s tem nujno v zvezi.

Poglavitna značilnost zbirke pa je v tem, da polaga pesnik vso važnost na vsebinsko plat svojega umetniškega dela tako, kakor sem pravkar označil, kar pa ima svoje lastno ozadje. Tudi ta poteza je pristno sodobna. Kakor se je vse življenje obrnilo od videza v notranjost, v bistvo, tako je tudi v umetnosti postala najvažnejša in za njeno vrednost edinole merodajna vsebinska plat. Ta etični odnos do umetnosti, ki odklanja estetska merila zaradi »višjih« življenjskih vrednot, pa utegne imeti kvarne posledice tako pri umetnikih kot pri občinstvu in na te hočem ob tej zbirki opozoriti. Na nekem drugem mestu »Doma in sveta« sem že poudaril, da je tako stališče napram umetnosti ne samo življenjsko opravičeno, ampak tudi potrebno, in da je stremljenje našega časa. Pri tem pa se moramo zavedati, da ima umetnost tudi svojo lastno zakonitost in da so zanjo kot tako merodajni zgolj njej odgovarjajoči estetski kriteriji. Naj skuša umetnost izraziti nam še tako bližnji, dragoceni, globoki, sodobni duhovni svet, toda če niso njene tvorbe po svojstvenih pravilih zakonito urejeni organizmi — naj nas snov in vsebina ne preslepi, da bi prenehali paziti na čistost estetskih, torej svojstveno umetniških vrednot. Pristavim naj še, da etični odnos do umetnosti, ki ga sam priznavam, sam po sebi seveda nikakor ne vodi do neupoštevanja in zanemarjanja umetniških kvalit. Vsebuje pa nevarnosti za umetnika v obliki nekritičnosti glede formalne plati, ki je na umetnini kot svojevrstnem organizmu bistvena in najvažnejša, za kritika in občinstvo pa v tem, da pomembnost in vrednost miselne ter čustvene vsebine v umetnini smatra že za njeno umetniško potenco. Za primer takega zmotnega presojanja umetnine opozarjam na Pretnarjevo kritiko imenovane zbirke v 9. številki letošnjega »Ljubljanskega Zvona«. Tudi Miran Jarc se namreč tej nevarnosti ni izognil, radi česar je formalna plat njegovih pesmi redkokdaj izkristalizirana, eksaktno dovršena, zakonita — v kolikor ni temu vzrok pomanjkanje oblikovalnega nagona in sile. Sodim, da se zdi pesniku, kot da je glavno delo pri umetniškem ustvarjanju opravljeno že z doživetjem samim, vsled česar ostane zarodek

forme nerazvit, ali samo na pol razvit. Pesniku manjka resničnega čuta in umevanja za pesem kot organizem, zakonitost.

Proti običaju zato pri Jarčevi zbirki pesmi govorim predvsem o njihovi formi, vsebine se hočem dotakniti le mimogrede.

Zbirka nosi naslov »Človek in noč« po pesmi, ki tvori celoti nekako osišče in očišče, s čimer je simbolno nakazana smer pesnikove notranje poti. Noč mu pomeni vesoljstvo — kaos, ki preži na človeka, vrženega iz svojega lastnega, njemu določenega kroga. Dočim vse stvari žive v svojih krogih, stopa samo človek iz risa v ris, ki si ga vedno znova občrta, in mu dom še ni dograjen kakor drugim stvarjem...

»Sred kaosa sem sam, sam...« (Str. 53.) To je osnovno razpoloženje cele zbirke in značilno za Jarca.

Ta zavest vesoljne osamljenosti in zapuščeniosti, ki je na svojem dnu religiozna, polna slutnje večnostne bližine, prinaša bolečino in žalost in strastnotožno hrepenenje v onkraj...

»Žalosten človek na strmini — vseмирska podoba. Gleda, kako se vse povrača v svoje domove, gleda ptice in misli na svojo dušo...« (Str. 54.)

Osnovno pesnikovo doživetje sveta je torej metafizično, gnano od notranjega nemira našega časa, ki trpi v individualističnem razkroju, ker je odtujil človeka od sočloveka, od narave (»Kako smo osamljeni sredi prirode — pustinje!«, str. 42), in tako pretrgal zvezo z večnostjo samo. Človeku se je zrušil dom, ki ga imajo druge stvari nespremenjenega že od vekomaj... V takem čustvovanju se zrcali kulturno razpoloženje našega časa, ki išče rešitve v osnovni stalnosti in miru in ki po stoletjih znova potrebuje trdnih vrednot in varnega doma. Zato so danes oči premnogih uprte v srednji vek, v dobo spiritualizma in vere, kjer je bil tudi človeku »dom dograjen kakor drugim stvarjem...« (Str. 42.) Kot primer tega sodobnega teženja navajam ruskega filozofa Nikolaja Berdjajeva. Tudi pesnikovo razpoloženje razodeva strah pred prihodom noči, iz katere ni rešitve... Pesnik sam je ne najde. Nebo mu je črno. (Str. 40.) Značilno je, da stoji miselno močno pod vplivom Spenglerjevega evropsko-kulturnega pesimizma; primerjaj ciklus: Godba na potapljači se ladji.

Vsebina teh pesmi je torej nova, aktualna in ima sodobnemu človeku resnično povedati nekaj važnega. V dovršeni aдекватni formi izražena bi nedvomno pomenila kot organični element umetnine tudi umetniški plus. Žal je formalna plat, kakor rečeno, često tako pomanjkljiva in nedognana, da na ta način tudi vsebina sama izgublja na umetniški vrednosti, jasnosti in izrazitosti.

Res dobrih pesmi je v zbirki, ki je izbrana in izčiščena, zelo malo. Izmed 26 pesmi bi naštel samo te-le: Modre dalje na str. 11, Ne morem roke ti več dati na str. 25, Skrivnostni romar na str. 29, Pod slapom na str. 31, Vrtiljak na str. 49, Večerni sprehod na str. 51, ter — samo deloma — še: Izgnanci na str. 14, Človek in noč na str. 32, Jesen na str. 53 in

morda še eno ali dve. Tudi izmed teh, zlasti zadnjih, so nekatere vsaj delno problematične.

Pesnikov izraz je odločilno samolasten, le tu pa tam zazveni spomin iz Župančiča in Lovrenčiča. — Kljub temu manjka večini pesmi formalne organičnosti in estetske neoporečnosti. Ker se v podrobno analizo ne morem spuščati, bom navedel samo nekaj najbolj konkretnih primerov:

— V pesmi Vrnitev na str. 20 je stih

»...ali je morda sled
zapustil kdo drugi, ki zdaj obožuje te« —

konvencionalen in stilno brezobrazen, poslednji stih pa je neorganično pritaknjen ali pa je vseh pet prejšnjih kitic nepotrebnih. Sfinga na str. 21 je dober primer notranje neizrazitosti, ki je posledica formalne nedoraslosti dani nalogi, stih »o, tudi jaz sem žejna vod duha« pa je v kontekstu čuvstveno votel.

Stiha v pesmi Človek na str. 36:

»Moje misli kot okamenele kače — ogromne
korenine —
se široko plazijo pod zemljo...«

sta nastala mimo stvariteljske inspiracije in sta zgolj racionalni nadomestek, ki se ga je pesnik poslužil, da zakrije na tem mestu nastalo vrzel, s čimer je pesem samo presekal, namesto da bi jo zlil.

Pesem I. v ciklu Godba na potapljavajoči se ladji na str. 37 je vsebinsko nekako literarno izumetničena in formalno prazna, pesem IV. pa je umetniška nemožnost. To dejstvo bi nam postalo posebno nazorno, če bi imeli pred seboj postavim sliko enake estetske kvalitete. Zadnji stih v pesmi V. na str. 42: »...smo kakor med nebom in zemljo blodeči, leteči Holandec...«, pesmi formalno nikakor ne dopolni, čeprav je kot miselna pointa na mestu. Stih ni drugega kot literarna udobnost.

Sicer lepo pesem Jesen na str. 54, ki je vsebinsko in formalno prozorna, kvarijo podobne pogreške, kakršna je na primer stih: »Misliš, da je obešenec, ki je obvisel na zanjki svojih misli...« — podoba, ki se nasilno trga iz svojega lastnega okvira. Isto velja o teh-le dveh stihih iz pesmi Samoten na str. 55:

»Ogrnil sem se s tišino plašča srebrnega
in svežega miselnega lošča.«

V pesmi Vhod v Trento na str. 57 nas estetsko neprijetno dirne posebno dvoje mest:

»Oglata vtelešena večnost strmi...«
in pa
»Brezdomna goličava,
vseširjava zaokrožene vodoravnosti in
navpičnosti...«

*

To so seveda samo nekateri izmed otipljivih, zgrabljivih primerov, ki pa so v notranji zvezi z globljo formalno nedognanostjo. Za njeno izsleditev bi bila potrebna posebna, ostrejša in tanjša analiza. Tu formalno nedostatnost samo ugotavljam.

To strogo merilo ocenjevanja pa sem izbral ne samo iz stvarnih razlogov, ampak tudi iz umetnostno-pedagoških, ker že dalje časa opažam, da posebno kritika premalo upošteva svojstveno, to je formalno-estetsko stran umetnine in da nas v tem pogledu pušča v preveliki nejasnosti. V tem oziru je

treba okrenitve, pa tudi večje previdnosti. Umetnina, ki hoče obstati, mora biti v sebi docela trdna in nepremakljiva.

Vendar pa bi teh opazk spričo kake druge, nepomembne ali diletantske zbirke ne napisal. To omenjam zaradi tega, da se izognem vsakemu nesporazumljenju. Nikakor namreč nočem zatajiti vrlin, ki jih zbirka vsebuje, temveč mi je prav zaradi njih žal, da pesnikovo umetniško hotenje tolikokrat tako motno in slučajno-poljubno proseva iz neizbrušene oblike. Zaradi resnično dobrih, prej naštetih nekaterih pesmi mi je tem bolj žal slabih ali manj dobrih, in takih, v katerih se meša kvaliteta z nekvaliteto. Če pa bo vsaj nekaj pesmi, ki jih smatram — estetsko-praktično rečeno — za res lepe, obstalo tudi za bodočnost, ima zbirka eksistenčno upravičenost. Na vsak način je prav, da je izšla. Anton Vodnik.

A. Sič: **Slovenske narodne noše**. Ljubljana, 1927, založila Učiteljska tiskarna.

Znani naš nabiralec narodnega blaga, ljudsko-umetnostnih ornamentov itd. prof. Sič je s tem zadostil potrebi po večji izdaji naših narodnih noš. Njegov podlistek v »Slov. Narodu« l. 1919., ki je izšel nekaj dopolnjen še isto leto v skromni brošurici, je prvi deloma zadostil potrebi po enotnem popisu vseh naših ljudskih noš, o katerih je avtor tedaj prvič zbral vespovsod raztreseno literaturo in jo dopolnil z lastnimi najdbami. Obravnavano delo pomeni drugo izdajo te brošure. Druga izdaja je izšla v večjem formatu, slikar M. Gaspari jo je opremil s prikupno naslovno stranjo in z osmimi barvastimi tablami, ki so poleg ostalih fotogr. reprodukcij bistveno potrebne k popisu. Sič je izdajo tudi precej dopolnil z novjšimi najdbami in jo nekaj pregrupiral, da ima sedaj tole vsebino: 1. Ljubljana z okolico in Gorenjsko, škofja Loka z okolico, Dolenjke, 2. Bela krajina, 3. Štajersko, 4. Prekmurje, 5. Koroški Slovenci, 6. Tržaški Slovenci, 7. Istrski Slovenci, 8. Beneški Slovenci in 9. Starejši opisi (izza XIV. do XIX. stoletja); pridejani so neki fragmenti narodnih pesmi, ki opisujejo obleko. Gasparijeve slike ponazarjajo: 1. Gorenjsko nošo, 2. Gorenjce pozimi, 3. Ljubljansko nošo, 4. Belokranjsko nošo, 5. Štajersko nošo, 6. Prekmursko nošo, 7. Ziljansko nošo, 8. Tržaško in okoličansko nošo. Barvastim slikam so pridejane fotografije Schreiberjeve skupine, štiri slike iz Korytko-Goldensteinove zbirke in tabla glavnih nakitov Belokranjje.

Motivi, ki Siča izpodbujajo k njegovemu neumornemu delu pri nabiranju in objavljanju našega ljudskega blaga, so v glavnem zapopadeni v njegovi romantični želji po oživetju narodnih noš, po njih nepopačeni ohranitvi. Namen mu je dati Slovencem, ki se hočejo za priliko kake slavnosti obleči v narodno nošo, potrebna navodila za »pravilno« nošo. Iz teh motivov so nastale tudi ostale njegove publikacije gorenjskih hiš, pohištva, orodja, vezenin in ornamentov: če si hočeš postaviti poletno vilo v »slovenskem narodnem stilu« in postaviti vanjo »pristno« pohištje, si uvedi »slovensko« blago ali če rabiš »slovenske« ornamente, ti daje Sič zato navodil. Njegove publikacije, kakor čujemo, dobro služijo obrtnim in umetnoobrnim šolam s svojim materialom, posebno pobudo za »oživetje« pa dvomimo, da bi dale. Naš čas ne prenese več noš, hiš in ornamentike v duhu in okusu noš iz